

М. Д. БАЛДЖИ, д-р екон. наук, проф., Одеський національний економічний університет

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

В статті розглянуті положення сталого розвитку соціо-еколого-економічних систем та подані функції покращення розробки стратегій з позиції раціонального природокористування. Висвітлені положення інноваційних напрямків при формуванні стратегій розвитку; доведена доцільність регуляторних підходів в управлінському процесі; обґрунтовані переваги кластеризації на прикладі рекреаційно-туристичної діяльності Одеської області.

Ключові слова: стратегія, соціо-еколого-економічна система, раціональне природокористування, кластер, рекреаційно-туристична діяльність, Одеська область.

Вступ. Найважливішою проблемою сучасності є забезпечення дієвості і ефективності формування та реалізації соціо-еколого-орієнтованої стратегії розвитку, що можливо за умови запровадження виваженої регуляторної політики природокористування, спрямованої на досягнення цілей сталого розвитку держави. Для усунення негативних проявів у сфері природокористування доцільним є перегляд існуючої системи використання природних ресурсів, яка б відповідала принципам сталого розвитку та ґрунтувалась на досягненні компромісу між економічними, екологічними та соціальними потребами суспільства.

Аналіз останніх досліджень та літератури. Тенденції сучасного етапу розвитку суспільства призвели до необхідності впровадження новітніх підходів у використанні природних ресурсів, які б поєднували екологічні, соціальні, економічні, юридичні, природничі та інші напрямки. Одним з них стає стратегія сталого розвитку, як засіб інтеграції економічних, соціальних та екологічних цілей для розвитку держав з позицій національних і міжнародних інтересів [4, с. 13]. Питання впровадження та розвитку стратегій широко обговорюються у наукових колах. Їм присвячені праці І.О. Александрова, О.І. Амоші, Я.А. Жаліло, О.В. Кендюхова, Ю.В. Макогона та інших вітчизняних вчених. У певній групі наукових робіт проведено обґрунтування вагомості впровадження стратегій соціально-економічного розвитку регіону та методологічні підходи, відповідно до спеціалізації конкретних територіальних утворень (С.А. Біла, І.М. Дишловий, Д.А. Ісаченко, І. Санжаровський та ін.). Інша група праць присвячена стратегічному плануванню регіонального розвитку (О.В. Дикий, С.П. Качан, В.М. Осипов та ін.). Вони містять загальнометодичні підходи до розробки стратегічного планування з урахуванням подальших перспектив розвитку регіонів. Крім цього існує велика кількість праць прикладного характеру, що пов'язані з розробкою стратегій для конкретних областей України, які зорієнтовані на подальших розвиток, завдяки вдосконаленню роботи певних галузей. Незважаючи на значну кількість робіт, поки що не знайшли широкого поширення праці, стосовно стратегій розвитку соціо-еколого-економічних систем, орієнтовані на наявність не стільки окремих галузей, а якостей природно-ресурсного потенціалу і, відповідно, особливостей природокористування.

© М. Д. Балджи, 2013

Мета статті. Цьому питанню й присвячена стаття, основною метою якої виступає розгляд нестандартних підходів до формування стратегій розвитку соціо-еколого-економічних систем.

Постановка проблеми. На сьогодні практично в усіх країнах світу розроблені стратегії, програми та плани переходу до сталого розвитку. Але часто ці розробки мають тільки економічно спрямований напрямок. Визначаючи необхідність переходу на принципи сталого розвитку, в Україні було прийнято низку законодавчих та нормативно-правових документів цього напрямку. Серед них, зокрема, Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [7], Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки [8], Енергетична стратегія України на період до 2030 року [5] та інші. В наш час Україна переживає період глибоких реформ. Підвищення сталості еколого-економічного потенціалу країни потребує посилення природовідновлюючого циклу у природокористуванні; зниження ресурсоемності, енергоемності продукції; встановлення позитивного балансу на користь природи і якості життя населення [10, с. 118].

Розглядаючи сталий розвиток як категорію, що поєднує досягнення економіки, екології та соціальних наук, можна підкреслити, що розвиток буде сталим у тому випадку, коли природний капітал у міру свого виснаження відновлюється або заміщується штучно створеним капіталом. Сталість взагалі не припускає виснаження і є чисто теоретичною категорією [3, с. 72; 12, с. 6]. Зазначене тісно пов'язане з концептуальною залежністю стратегії існування соціально-природничих систем, яка стверджує, що основною стратегією відповідних систем є раціональне використання ресурсної складової зі збереженням унікальних ділянок ландшафту та забезпечення сприятливих умов життєдіяльності суспільства.

Матеріали досліджень. Практичним інструментів в контексті забезпечення сталого просторового розвитку країни є розробка й реалізація програм використання та охорони природно-ресурсного потенціалу її регіонів [6, с. 108; 11, с. 53]. Державна політика на локальному рівні проводиться з акцентом на управління екологічною безпекою функціонування підприємств та організацію екологічного менеджменту [9, с. 57]. Екологічно орієнтована політика держави реалізується у формі антициклічної (антикризової), структурної, інвестиційної, науково-технічної, цінової, фіскальної, зовнішньоекономічної, соціальної, екологічної, регіональної політики [4, с. 41]. Для здійснення державного регулювання природокористування необхідно зупинитись на формах регулювання використанням природно-ресурсного потенціалу, до яких належать: бюджетно-податкова, грошово-кредитна, цінова, індикативного планування, прогнозування і моделювання.

Результатами комплексного підходу має стати постійно поновлювальна система дій, яка б своєчасно формувала цілі природокористування та функціонувала на рівні державних та регіональних стратегій, проектів та програм розвитку. З цією метою доцільно використання кластерних форм в сфері природокористування, що виступають відносно інноваційними формами організаційно-господарського механізму функціонування соціо-еколого-економічних систем та діють в межах певного регіону.

Для подальшого впровадження інноваційних напрямків в економіці природокористування пропонується використання наступних стратегій:

1. Розвиток інноваційного механізму регулювання природокористування. Дана стратегія передбачає розробку спеціальних індикаторів природокористування для виміру динаміки і якісних зрушень у використанні природних ресурсів та охорони природи; запровадження ресурсозберігаючих технологій (створення спеціалізованого підрозділу, що концентрує інформацію та бази даних з розвитку ресурсозберігаючих технологій, їх розроблювачів та зв'язок зі споживачами); вдосконалення системи екологічного менеджменту з підтримкою впровадження даних пропозицій в усій структурі управління природокористуванням).

2. Посилення інноваційного партнерства на регіональному та міжрегіональному рівнях, що включає фінансову підтримку нововведень у регіонах, спільне планування й установку пріоритетів в інноваційній політиці, співробітництво в розробці і реалізації інноваційних проектів, обмін досвідом успішних проектів та вдосконалення кваліфікації кадрів в області інноваційної стратегії і політики в природокористуванні.

3. Стимулювання інноваційної творчості. Стратегія спрямована на активність та творче мислення вищого управлінського персоналу, подолання організаційних перепон – створення комплексних груп з дозволу міжгалузевих та міжрегіональних проблем у природокористуванні та охороні природи і здоров'ї населення; фінансову підтримку конкурентного середовища; впровадження нагород та заохочень; підвищення професійного рівня у впровадженні інновацій у діяльність різних управлінських структур.

Результати досліджень. Аналіз природно-ресурсного потенціалу Одещини дозволяє визначити пріоритетні напрямки стратегії розвитку регіону з урахуванням комплексного природокористування. До них, в першу чергу, належать вдосконалення організаційно-економічних механізмів регулювання комплексного природокористування. У розробці стратегії зазначеної діяльності визначальною обрана інноваційно-інвестиційна парадигма, метою якої виступає зародження точок економічного зростання, що сприятиме формуванню кластерної моделі розвитку соціо-еколого-економічної системи. Основними напрямками стратегії виступають:

- соціо-еколого-економічний аналіз і діагностика природокористування;
- дослідження наявності трудових ресурсів, їх потенційні можливості;
- проведення інвентаризації родовищ мінерально-сировинних, водних, лісових та рекреаційних ресурсів;
- здійснення систематизації та вдосконалення контрольних заходів за використанням наявних ресурсів;
- визначення можливостей комплексного природокористування на підприємствах всіх галузей;
- проведення моніторингових досліджень;
- оптимізація природокористування шляхом визначення соціо-еколого-економічної збалансованості регіону.

Розв'язання поставлених проблем планується вирішувати за допомогою розробленої концепції комплексного природокористування та впровадження регуляторних заходів соціо-екологічно-економічної спрямованості.

Конкретне дослідження було проведено для окремої сфери діяльності – рекреаційно-туристичного комплексу Одеської області. Гістограма кластерного аналізу матриці кроскореляцій динамічних рядів кількості рекреантів в Одеській області за період 1995 – 2012 рр. подана на рис. 1.

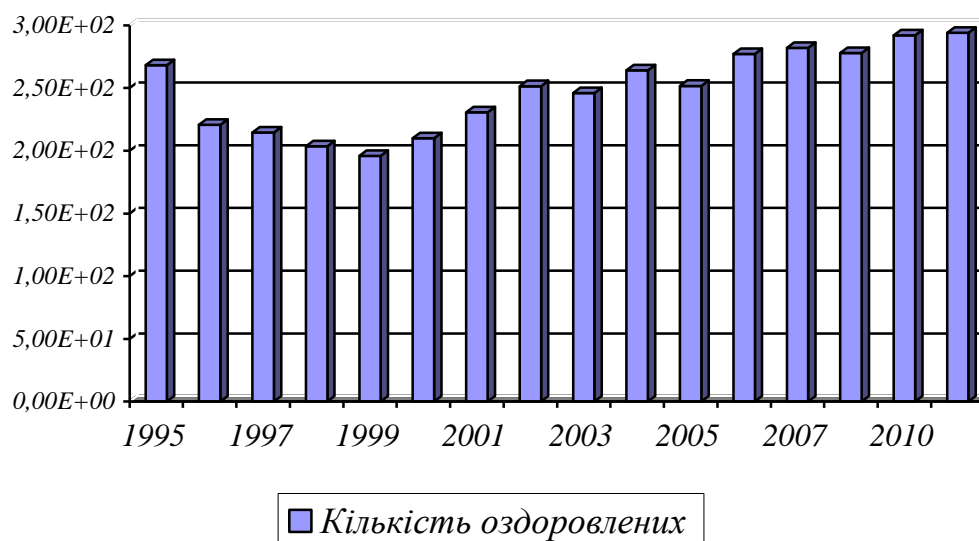

Рис. 1 - Гістограма кластерного аналізу матриці кроскореляцій динамічних рядів кількості рекреантів в Одеській області (розраховано за даними [2])

Порівняння оцінок за різними способами агрегації даних показує, що зміна способу угруповання динамічних рядів здатна різко змінити величину прогнозованої оцінки кількості рекреантів (див. рис. 2).

На перспективу розвитку рекреаційно-туристичної галузі Одеської області істотним чином впливають природні, соціальні, економічні, технічні та законодавчі чинники. З метою удосконаленого розвитку туристично-рекреаційного комплексу та ефективного управління на регіональному рівні, на нашу думку, доцільно створювати кластерні утворення, які є найбільш ефективними при переході структури управління до системи територіальних об'єднань. Відповідно до методики [1, с. 114-155], доречно виділити такі основні напрямки державного регулювання виробничої діяльності з залученням природних ресурсів для приморських територій:

1. Регіональне фінансування здійснюється за розробленими програмами соціально-економічного розвитку регіону. Залучення фінансів відбувається завдяки надходженню інвестиційних та бюджетних коштів.
2. Створення фондів суб'єктів господарювання, джерелом яких виступатимуть фінансові ресурси, внески ресурсокористувчів, страхові збори тощо.

Висновки. Необхідно впровадження напрямів реалізації комплексного природокористування, шляхом посилення ресурсної компоненти, в стратегіях, проектах та програмах соціально-економічного розвитку і створення спеціальних інституцій, що беруть на себе функцію організаційно-економічного забезпечення регулювання природокористування з метою удосконалення організаційно-

економічного механізму, впровадженні інноваційних підходів та проведенні діагностичних і моніторингових досліджень.

Перспективами подальшого розвитку мають стати функціональні регіональні соціо-еколого-економічно обґрунтовані системи стратегічного управління, що базуються на принципах сталого розвитку та використанні сучасних інноваційних технології і враховує особливості власного природно-ресурсного потенціалу. Стратегічні напрямки розвитку регіональних систем спрямовані на екологічне оздоровлення навколишнього середовища, запобігання виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру та створення сприятливих умов для відтворення природних ресурсів, життя і здоров'я населення регіону.

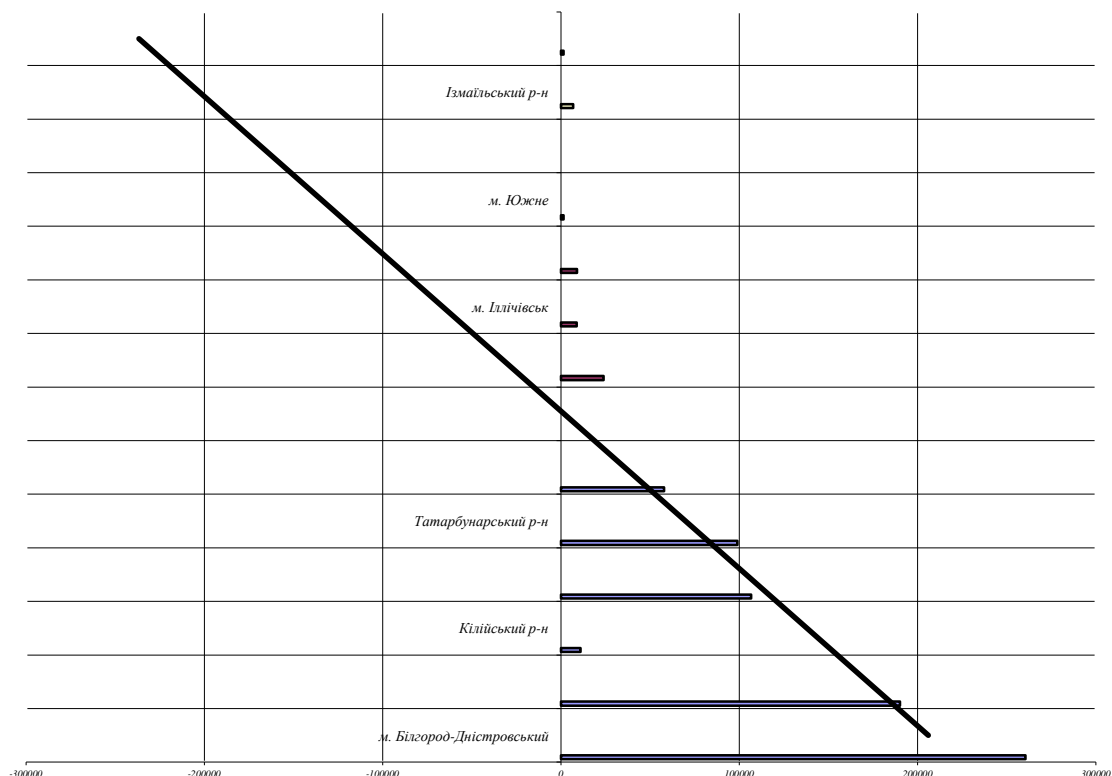

Рис. 2 - Прогноз кількості рекреантів за трьома групами рекреаційних підприємств Одеської області на 2015 рік (розраховано за даними [2])

Список літератури: 1. Балабанов И.Т., Балабанов А.И. Экономика туризма : учеб. пособие / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 176 с. 2. Головне управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.od.ukrstat.gov.ua>. 3. Голуб А.А., Струкова Е.Б. Экономика природных ресурсов : учеб. пособие / А.А. Голуб, Е.Б. Струкова. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 319 с. 4. Екологічний менеджмент та аудит рекреаційних територій (концептуальні засади та організаційні механізми) : монографія / Т.П. Галушкіна. – Одеса : Видавництво ТОВ «ІНВАІЦ», 2006. – 184 с. 5. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc. 6. Кравців В., Павліха Н., Павлов В. Концептуальні засади розробки програми використання та охорони природно-ресурсного потенціалу регіону / В. Кравців, Н. Павліха, В.Павлов // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 107–115. 7. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform.pdf. 8. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки від 28 квітня 2004 р. № 493/2004 [Електронний ресурс] : указ Президента України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. 9. Судакова О.І. Управління екологічною складовою

економічної безпеки промислових підприємств / *О.І.Судакова* // Вісник ДДФА. Економічні науки. – 2008. – № 1 (19). – С. 54–60. **10.** *Харичков С.К., Андреева Н.Н., Кутинец Л.Е.* Экономика и экология : совместимость развития (мировой опыт и украинская перспектива) : монография / *С.К. Харичков, Н.Н.Андреева, Л.Е. Кутинец.* – Одесса : Ин-т проблем рынка и экон.-эколог. исслед. НАН Украины, 2007. – 180 с. **11.** *Хумарова Н.І.* Складові та тенденції формування екологоорієнтованого управління в Україні : монографія / *Б.В. Буркинський.* – Одеса: Пальміра, 2010. – 196 с. **12.** *Witkowska D.* Neural networks as a supportibg tool in credit granting procedure / *D.Witkowska, W. Kaminski, K.Kompa [at all]* // Information Technology for Economics & Management, 2004. – V.2. – № 1. – Paper 1. – P. 1 – 17.

Надійшла до редколегії 1.03.2013

УДК 338.2

Інноваційні підходи до формування стратегій розвитку соціо-еколого-економічних систем/ М. Д. Балджи// Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. - № 44(1017) - С. 3-8. Бібліогр.: 7 назв.

В статье рассмотрены положения устойчивого развития социо-эколого-экономических систем и представлены функции улучшения разработки стратегий с позиции рационального природопользования. Освещены положения инновационных направлений при формировании стратегий развития; доказана целесообразность регуляторных подходов в управленческом процессе; обоснованы преимущества кластеризации на примере рекреационно-туристической деятельности Одесской области.

Ключевые слова: стратегия, соціо-еколого-економічна система, рациональное природопользование, кластер, рекреационно-туристическая деятельность, Одесская область.

The article considers the stable development of the social, environmental and economic systems. Submitted enhancement features strategies from the point of view of the environment. Served position of innovative directions in strategy formation. Identified the need for a normative approach to the management process. On the example of the recreational tourist area of Odessa considered the advantages of clustering.

Keywords: strategy, social-ecological and economic system, environmental management, cluster, recreational and tourist activities, Odessa region.

УДК 658.589:330.341

О.С. БОЙКО, аспірант, Одеський національний економічний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджені основоположні поняття модернізаційного процесу промислового підприємства; обґрунтована авторська класифікація видів та типів модернізації підприємств; запропонована схема процесу планування модернізації, що базується на оцінці виробничого потенціалу промислового підприємства.

Ключові слова: модернізація, інновації, конкуренція, технологічний уклад, модель розвитку, планування модернізації, промислове підприємство

Вступ. Важливою галуззю української економіки є промисловість. Всебічний аналіз її сучасного стану свідчить, що вже багато років галузь знаходиться у тяжкому економічному стані, а економічна криза тільки загострила та ускладнила ситуацію. Має місце невідповідність технічного рівня виробництва і споживчих якостей продукції потребам та вимогам споживачів, а також цілям й завданням

© О.С. Бойко, 2013